

Sunbathing therapy is complemented with sea-bathing for many diseases within the Dubrovnik region. The therapy depends on the mode of the disease.

Dubrovnik was proclaimed as climatic place by Dalmatian land-registry law since September the 22nd 1919 and it embraces all the area (Ploče, Pile, Konavle, Gruž and Lapad) as "Lekarski kotar Dubrovnik"

In the period (1910 - 1923) in Dubrovnik district (Dubrovnik, Lapad, Gruž) was recorded 252 persons who died out of 14 000 inhabitants, that means mortality of 1.5 %.

(Rad je primljen u Uredništvu 10. X 1990. god.)

Original scientific paper
UDC 931:61 / 618.2 / 497.1

Vasko KOSTIĆ (Tivat)

Naučno društvo za istoriju zdravstvene kulture Crne Gore, Titograd

BOKELJSKE SEOSKE BABICE I POPADIJE BABICE

Uprkos veoma staroj tradiciji lazareta (hospitala, bolnica) u Boki, iz mnogih sela Boke, sve do iza II svjetskog rata, malo je djece rođeno u bolnicama. To je uslovljavao čitav niz razloga: znatni troškovi, gubitak vremena i za porođilju i za one koje je posjećuju, nekadašnje slabe saobraćajne veze, patrijarhalno vaspitanje, nepovjerenje u bolničko osoblje itd. Neke od tih razloga moramo malo bolje pojasniti.

Gubitak vremena, naročito u jeku poljoprivrednih radova, odnosio se i na porođilju, jer je ona bila u situaciji da do dana porođaja mora raditi. Nije bio rijedak slučaj porođaja u baštini ili u udaljenom polju, gdje je porođilji morala pomoći žena koja se u blizini našla, makar i ne bila babica.

Neka udaljenija sela bila su slabo povezana sa gradskim centrima u kojima su bile zdravstvene ustanove. Do bolnica se moglo doći pješke, na konju ili (na primjer sa Luštičkog poluostrva) barkom. Sve je to bilo rizično da žena ne rodi u putu, tim prije što nije moglo biti ni govora o tome da žena leži u bolnici sedmicu ili dvije čekajući porođaj. Mogla je krenuti tek kad osjeti trudove, a tada joj je bilo sigurnije da ostane i rodi kod kuće.

U selima udaljenijim od gradova, po pravilu je bilo više patrijarhalnog vaspitanja nego u gradovima i njima bliskim selima. "Raskrečiti se" pred nekom gospodom bobicom iz grada, oko koje se vrzma drugo bolničko osoblje, pa i muškarci, seljanki je bilo teže nego sam porođaj. Osim toga, češće se dešavalo da dijete ili porođilja umru u bolnici, a ne u svom domu. Donekle je to bilo razumljivo, jer su iz sela u bolnice stizale uglavnom one porođilje koje seoske babice nisu mogle babit, znajući da sve nije u redu ili predviđajući teži porođaj. Ipak, ljudima je bila "kriva" bolnica.

U seoske babice, makar nemale odgovarajuće stručno obrazovanje, bilo je više povjerenja nego u školovane babice i ljekare iz gradova. U selima je svak svakoga

poznavao, a seoske babice su znale, takoreći, i kad se koje dijete začelo. Često su upravo one bile provodadžije, nalazile i spajale buduće bračne parove, bile su savjetodavke udavačama, mladim i neiskusnim, kakvih je nekada bilo - barem u zabačenijim selima.

Seoske babice su pratile trudnoću, procijenjivale kada se može očekivati porodaj, često su prognozirale (ali da to ne sazna porodilja) da li će se roditi muško ili žensko. Nakon porođaja su danima, u nekim slučajevima i mjesecima, pratile razvoj novorođenčeta. Osim toga, u selima su guste svojinske, kumovske i prijateljske veze (ranije i pobratimske), pa kome bi se mlade žene lakše prepustile nego svojoj babi, tetki, strini ili kumi? U takvoj ukupnoj situaciji, za seoske porodilje bolnice su zaista bile suvišne. Sve što je mogla bolnica (sem u rijetkim slučajevima) mogla je i seoska babica i to neuporedivo jeftinije, prisnije i uz veće zalaganje. Seoska babica se čitavim svojim bićem, kad je trebalo i danonoćnim bdijenjem, angažovala da pomogne stizanju na svijet njenog unučeta, kumčeta, bratančeta itd. ili da opravda ukazivano joj povjerenje - kako u bolnici nikad nije moglo biti.

Uz sve ostalo, seoske babice su naročito vodile računa da novorođenče ostane zdravo, manje vodeći računa o majčinih bolovima i olakšanju porođaja. Ako se situacija iskomplikovala, pa je trebalo odlučiti da li žrtvovati majku ili dijete, odluka seoskih babica uvijek je bila na štetu majke, jer ako majka umre, babicu niko nije okrivljavao, a ako sa dijeteom bilo što nije bilo u redu, to je bila velika šteta ugledu i povjerenju koje je babica uživala. U selima su babice mogle biti samo one žene, u koje se moglo imati puno povjerenje u svakom pogledu, a ne samo u pogledu stručnosti za pomoć pri porođaju. Onoj ženi, kojoj se ne bi mogao povjeriti novac ili neka tajna, ne bi joj se mogli povjeriti ni ljudski životi, pa ma kako sposobna ili školovana babica bila. Seoska babica je morala biti diskretna i čestita žena, a to je morala i stalno dokazivati. Ako je bila špijunica, lupežica, alapača (lajavica, ogovarača) ili opajdara (kurva), vjerovalo se da bi takvo moglo biti i dijete koje ona prihvati, neovisno od toga što je u vezi sa porođajima bilo i nekih tajni koje je babica morala čuvati.

Uz puno povjerenje i ugled, babice su morale imati i zavidan autoritet. Među muškarcima, na selima su najveći autoritet imali popovi, učitelji, pomorski kapetani, glavari sela i uspješniji trgovci. Po nekom automatizmu, i među ženama najveći autoritet su imale njihove supruge (popadije, kapetanice itd.). Tako su žene sticale i neki "položajni" autoritet, a trajno su ga zadržavale ako su uspjele da ga sačuvaju.

Ima još jedan bitan razlog zašto su žene istaknutih ličnosti češće bile babice od drugih žena. One su se manje bavile obradom zemlje, oko stoke, dubrenja i drugih tzv. "grubih" i "glibavih" rabota, pa su smatrane čistijim, što su u stvari i bile, a redovno su bile pismenije i u svakom pogledu obrazovanije od ostalih seoskih žena. Pogotovo je to važilo za popadije, od kojih se očekivalo da im u kući bude čisto kao u crkvi.

Za razliku od djece rođene u bolnici, u selima je svako dijete znalo koja ga je žena babila i ona je za njega vječno ostala "nuna". Nuna je naziv od milja za onu koja je babila, a nuna i nuko su titule i za "krštene kumove", odnosno za onog koji je, kako se to ovdje kaže, "držao dijete na krst" prilikom crkvenog obreda krštenja. što je uglednija babica koja je dijete babila, to se dijete, kad poraste, sa time više ponosilo, a babicu je smatralo kao bližu svojtu. Kad bi je vidjelo, obavezno joj je "pristupalo"

(prilazilo da joj se javi) i ljubilo joj ruku. To su radili i nakon što su odrasli i već imali svoju djecu, naravno ako babica nije bila iz iste kuće ili komšiluka, gdje se svakodnevno vidala. Kao što rekosmo, babica je mogla biti i rođena baba, strina, tetka, ali je po pravilu uživala veće poštovanje od čitave ostale svojte. Neko je majku mogao i da ne posluša, ili da vikne na nju, ali se nije moglo ni zamisliti, da tako postupa prema nuni.

Ipak ovo se ne može uopštavati za sva sela ni unutar same Boke, na koju se ovaj rad odnosi, jer ni u svim selima nisu bile jednake prilike. Sela bliža gradovima i bolnicama, ranije su počela koristiti bolnice i za porođaje, kao i sela koja su pripadala gradovima, odnosno čiji su stanovnici bili posadnici na imanjima gradske vlastele i veleposjednika. Takozvana "katolička sela" nisu ni imala popadije, jer se katolički popovi nisu ženili.

U specifičnom položaju je bilo područje Svetomiholjske metohije, čiji su seljaci imali poseban položaj, a popovi istaknutiju ulogu, nego u selima van Metohije. Unutar Metohije, najmanje je spoljnim uticajima bilo izloženo Luštičko poluostrvo, pa je tu najduže i zadržana tradicija. Nažalost, o starijem dobu nema sačuvanih spisa, ali ostaci tog doba, vjerovatno ne mnogo izmijenjeni, bili su očuvani do sredine ovog (XX) vijeka kroz djelovanja posljednjih seoskih babica. Njih više nema, ali se još nešto može spasiti od zaborava, iako je zato već posljednji čas. Možda je i kasno, jer ono što će se ovdje naći ne znači da obuhvata sve što se nekada imalo reći o seoskim babicama u Boki, pa i na užem dijelu Boke na kojeg orijentišemo ovaj prilog istraživanju zdravstvene kulture u našoj prošlosti.

Dakle, orijentišemo se na Luštičko poluostrvo, a unutar njega na krtoljska sela. Naime, Luštičko poluostrvo, kad je prestala autonomija Svetomiholjske metohije, podijeljeno je na dvije kapetanije: Krtole i Lušticu. Krtole, sa šest sela i toliko zaselaka, nije mogla pokrivati samo jedna seoska babica, niti je svako selo moglo imati svoju babicu, jer to nije bila profesija, niti je to bila jedina, pa ni osnovna, obaveza žena koje su se sa tim bavile. Ali grupa od 2 do 4 sela bila je orijentisana na jednu babicu. Tek u slučaju njene bolesti, zauzetosti na drugom mjestu ili odsutnosti, angažovana je babica iz susjednog sela. Ako je babica, sa kojom se do tada računalo, bila tu i slobodna, a angažovana babica iz susjednog sela, to je bio znak nepovjerenja i kraj karijere za takvu babicu.

Koliko su babice morale paziti, ne samo u poslovima bavljenja nego u opštem ponašanju, dovoljno govori to što im je jedna pogreška mogla diskreditovati ličnost i od najuglednije i najomiljenije žene u selu (ili grupi sela), stvoriti odbačenu ženu kojoj se više ne može povjeriti najuzvišenija dužnost. U Krtolima su seoske babice znale obavljati svoj posao, jer se ne pamti isčašenje kukova kod novorođenčadi, koje je i danas često kod bolničkih porođaja. U Krtolima se nisu srećali od rođenja šepavi, cotavi i osakaćene ruke ili ramena, niti se pamti da je došlo do sepse kod porodilja.

Sve krtoljske babice su postupale na isti način, po veoma starim običajima, a vjerovatno je slično bilo i u drugim selima Boke. Uz "veoma stare običaje" bilo je ponešto vezano i za čarolije, mistiku, okultnost. Upravo to je važnije zabilježiti od svega ostalog vezanog za rad seoskih babica, jer se sa isčezavanjem seoskih babica i to gubi. Zahvaljujući sjećanju starih žena, nešto od postupaka seoskih babica se može

zabilježiti, što ne znači da je to sve i da nešto već nije zaboravljeno. No, bolje je spasiti od potpunog isčezavanja nešto nego ništa.

Izostavljajući sva pravila i postupke pri bavljenju, kojih se stručne babice i danas moraju pridržavati, ovdje ćemo zabilježiti samo ono što je nenaučno, teško shvatljivo i danas više nepotrebno.

1. Ako se žena duže mučila zbog teškog porođaja, babica je tražila da se u selu nabave dva kokošija jaja, najsvežija koja su se mogla naći. Ako je bar jedno od njih toliko svježe da je još toplo jer ga je tek kokoš snijela, očekivao se najveći uspjeh. Takva jaja je babica, oba odjednom, spuštala porodilji ispod brade niz trudničku košulju, između dojki, preko pupka, da padnu između raširenih nogu porodilje. Obzirom da je porodilja obično u ležećem položaju, babica je rukama preko košulje potpomagala da jaja idu željenom putanjom. Uz to je babica izgovarala neke riječi, sada već zaboravljene, ali koje su bile sugestivne za porodilju, koja bi se iza toga, kako tvrde, lakše "otvarala" i porađala. Zaboravljen je i razlog zašto se ovo nije moglo koristiti u svakom slučaju, ili kao preventiva da bi porođaj bio lakši, nego samo kad se žena dobro namuči duže od uobičajenog vremena potrebnog za normalan porođaj.

2. Još dok porođaj traje, čim bi babica ustanovila pol djeteta, to je saopštavala, ali ne bilo kako ili spontano, već po strogo određenom pravilu, istim riječima za muško i žensko, ali nejednakom jačinom glasa i različitim rasporedom riječi. Ako je muško, babica je jačim glasom i ushićenjem, da je i porodilja čuje, uzvikivala: "Bogu hvala!" Znajući da je muško, porodilja bi dala dodatne napore ili joj je to saznanje olakšavalo porođaj. Ako je žensko, bez ushićenja, kao mirenjem sudbinom, izrekla bi babica: "Hvala Bogu". Bilo je to kao neka utjeha i nada da će dati Bog i muško, odnosno da će "sestra dovesti brata". Dok sve ne bude gotovo i potvrđeno da je novorođenče zdravo i normalno, nije se smjelo uzvikivati ništa drugo sem "Bogu hvala" ili "hvala Bogu", u zavisnosti od pola djeteta.

3. Sječanje pupčane vrpce smjelo se obaviti isključivo nožem crnih korica. Nažalost, niko više ne zna da objasni zašto su korice baš morale biti crne. Osnovni instrument babice nisu bile nožice (makaze) nego nožić kratkog sječiva u crnim koricama. Može se shvatiti da su korice služile za zaštitu sječiva od prljanja, ali "korice" su često i sinonim za "dršku", pa ako nije bilo pri ruci noža sa crnim koricama što se moglo desiti ako se babica sa svojim instrumentima nije odmah našla na licu mjesta, mogao se upotrebiti i nož sa crnom ručkom, što vjerovatno nije originalni već izvedeni običaj. I sječivo je bilo ogareno, jer je neposredno prije upotrebe moralo proći kroz otvoreni plamen. U nedostatku noža sa crnim koricama ili sa crnom ručkom, pupčana vrpca se jedino mogla pregristi zubima, što se u nevolji i dešavalo.

4. Pri otkidanju pupčane vrpce, ženskoj djeci se ostavljao što kraći krajičak, vjerovatno da ožiljak bude ljepši, a muškarcu duži zbog vjerovanja da će mu tako i falus biti duži.

5. Posteljica (košuljica, kućica) muškog novorođenčeta zakopavala se pred ulazom kuće, bilo svoje, ili rodačke, komšijske, prijateljske, ali one kuće i pred onim ulazom kroz koji prolazi mlada nevjestica koja treba da zatrudni ili je već trudna, kako bi to uticalo da i ona rodi muško čedo. To nije dolazilo u obzir ako je košuljica crvena. Takve košuljice, kao i košuljice ženske djece, uklanjale bi se bilo gdje, samo nisu smjele

dospjeti do plamena. Smatralo se da mora umrijeti ono dijete čija se posteljica opali ili izgori.

6. Voda za kupanje novorođenčeta je morala biti kišnica (što na Luštičkom poluostrvu nije bio problem jer druge vode dugo nije ni bilo) i isključivo se morala grijati na kućnom ognjištu, ali nikako u posudi obješenoj o "kamastre" (verige, lance). Od takvog promašaja djetetu nije prijetila smrt, ali je rizikovano da muško dijete, kad odraste, postane rob, robijaš (ranije okovani veslač na galiji), a žensko dijete da se uda u kuću gdje će morati robski služiti.

7. U zgrijanu vodu, spuštanjem novorođenčeta da ga okupa, babica je diskretno ubacivala list lovorike. Zašto diskretno, to nije zapamćeno, kao što nije zapamćeno što je taj list značio, kojeg bi primjetili tek kad su prolivali upotrebljenu vodu. Uz upoznavanje lokalnih legendi¹ mogu se shvatiti razlozi za ubacivanje lista lovorike u kadicu, prilikom prvog kupanja novorođenčeta. Lovorov vijenac je simbol pobjede i pobjednika, a znak je i dobrodošlice kad se objesi nad ulaznim vratima. Lovorika je "sveto drvo" u mnogim djelovima našeg Primorja, a naročito na Luštičkom poluostrvu, gdje se lovorovo stablo kitilo za Božić umjesto jelke, a po podu se posipao lovorov list umjesto slame. Kult boginje Dafine je takođe razvijen na Luštičkom poluostrvu i ona je oličenje gostoprimitstva i čestitosti, naročito za žene, a po mitologiji pretvorena je u lovoriku. Nekada je žensko ime Dafina u Krtolima bilo vrlo često, kako kod pravoslavnih tako i kod katolika.

8. Kada se okupa i povije, muško dijete treba provući kroz tzv. "vučje ždrijelo". Nekada je to bila prava razjapljena gornja i donja vilica sa zubima, a kasnije se običaj prenio na veću staru pinjatu (šerpu) kojoj je dotrajalo dno. Dotrajalo dno se provlačilo tako da ostaci po kraju liče na zupce, pa se kroz to provlačilo novorođenče, ali ne bilo kako, već po strogim pravilima. Pinjata nije smjela stojati vertikalno, kao kad lav skače kroz obruč, već horizontalno, kao kad je pinjata u upotrebi. Novorođenče se odozdo, glavom prema gore, provlačilo kroz šuplje dno. Taj ceremonijal se nije upražnjavao za žensku djecu. Za zaštitu muške djece na ovaj način, razlog je vjerovanje u štrige (vještice), koje mogu nauditi samo muškoj djeci, jer se smatralo da ženska djeca već u sebi imaju ugrađen neki mehanizam za samoodbranu, a zli jezici su govorili da "zmija zmiji neće nauditi".

9. Za zaštitu od "toliko zlobnih" štriga, pominje se još jedan nejasan običaj, koji se ne mora primijeniti ako je novorođenče provučeno kroz "vučje ždrijelo". Kada se prvi put okupa, dijete treba tri puta prenijeti oko ognjišta. Zašto se to radilo, u kom smjeru, i kako je to bilo moguće izvesti ako ognjište nije bilo u sredini prostorije, nema objašnjenja. U najstarijim kućama je ognjište bilo u sred "kužine" – prostorije koja je obavezno građena kao zasebni objekat (zbog opasnosti od požara) na 3-5 metara udaljen od ostalih stambenih i stočnih prostorija. Još prije dva vijeka, ognjišta su se već gradila, ne u sredini nego uz jedan ili uz dva zida. Ako je uz dva zida, znači da je u uglu prostorije. Prema tome, nošenje novorođenčeta "oko ognjišta", veoma je star običaj, koji je iz praktičnih razloga morao biti napušten prilično davno, pa su detalji zaboravljeni.

10. Nakon obavljanja svih stručno-medicinskih radnji i ceremonijala suvišnih sa gledišta medicinske nauke, novorođenče se smještalo prvo u svoju kolijevku, makar

za kratko, a tek zatim se moglo prenijeti u majčinu postelju, neki drugi mali ležaj itd. Ali prije nego što se dijete smjesti u kolijevku, na drveno dno prvo se morao postaviti "kukalj" (srp), čiju svrhu kazivači običaja ne znaju podrobno da objasne, ali je bez sumnje i to neko sredstvo protiv uroka, a za muško dijete oružje protiv štriga. Preko dna kolijevke, u debljem sloju da pokrije i kukalj, razastirali su ljužbine (omot kukuruzovog ploda) u što se polagalo novorođenče. Kasnije, umjesto slobodno razastrte ljužbine, pravljene su dječje slamarice, ali opet ispunjene isključivo ljužbinama. Međutim, ispuna kušina (jastuka) nije smjela biti ni od ljužbina, ni od slame, perja, komadića krpica, ni od bilo čega drugog, sem od češljane vune. Pored mekšine i praktičnosti, moralo je i to da bude protiv štriga, jer se one obično vezuju za preslice i pređenje vune.

11. Na zahtev roditelja, neke babice su pravile i tzv. "zapis", talisman, koji se tako zove iako u njemu ništa nije pisano (o tome će biti riječi u posebnom prilogu). Kada su popadije bile babice, one nikada nisu radile "zapise", jer se to smatralo paganskim uvjerenjem protiv čega se religija borila. Zato je bilo žena, koje nikada nisu babile, ali su znale tajnu pravljenja "zapisa", pa su pozivane kad babica završi svoj posao. To se tobož radilo krijući od babice, ali za nju to nije mogla ostati tajna. Pretvarala se da za to ne zna, a nije joj smetalo, jer to djetetu nije moglo nauditi. Ako se dijete razboljelo zbog bilo kojih razloga, ili umrlo, babica ga nije nosila na savjesti, već ona koja je neuspješno napravila "zapis". Ako je sve bilo u redu, ostajala je zasluga i babice i one koja je napravila "zapis".

Postoje još neke mjere protiv uroka i štriga, kao i za gatanje sudbine djeteta, pomoću bacanja uglja, rastopljenog olova itd., ali to se moglo raditi u svakoj fazi dječjeg uzrasta i nije vezano za porodaj i babljenje pa ne spada u ovu temu.

Svaka seoska babica je strogo pazila da ne kaže, ni za novorođenče, ni dok dijete raste, kako je "devojka prelijepa" ili je "dika od detića". To se moglo reći samo za odraslu omladinu. Ni druge žene to nisu smjele reći, jer se nikad nije znalo u kojoj je ženi kamuflirana štriga. Ako se to nekoj omaklo, morala je odmah da kucne u drvo uz riječi: "Neureklo se!" Ako to nije rekla ona koja je pohvalila dijete, morao je neko drugi od prisutnih da to izgovori, a najčešće su svi prisutni u horu dodavali: "Neureklo se!"

Ako je uprkos svih predostrožnosti i mjera preduzetih protiv štriga, dijete slabo napredovalo ili umrlo, onda je tako bilo unaprijed "sudeno", to je "Božja volja", ili zbog nekih grijeha koje treba ispaštati, "Božja kazna", protiv čega niko nije mogao ništa učiniti, pa ni seoska babica. Ona je bila odgovorna samo dok dijete ne zapose (počne sisati). Zato neposredna uloga babice nije prestajala završetkom porodaja, jer je morala ostati uz porodilju sve dok dijete ne zapose. Tek tada je babica mogla otići kući, ali je i dalje ostajala njena posredna uloga: praćenjem razvoja djeteta, davanjem savjeta mladoj majci itd.

Seoske babice su kroz mnoge vijekove, čak milenijume prije uspostavljanja bolnica i pojave školovanih babica, obavljale visokohumane poslove, usko vezane i za održanje ljudske vrste, pa se njihova uloga ni u istoriji medicine ne bi smjela podcijeniti ili zaboraviti. Tim prije što su babice, svoj dosta težak i veoma odgovoran, posao obavljale bez materijalne naknade, samo za čast. Njihov posao se toliko cijenio da je

babici svako novo zvanje "nune" bilo kao novo odlikovanje. Svaki poziv da prihvati novo ljudske biće, babici je bila nova počast, kojom se ona dičila, a zbog koje su i nju poštovali.

Naravno, "sve za svoje vrijeme", samo što je seoskim babicama trebalo odati priznanje za ono korisno što su učinile kad su bile nezamjenjive. Međutim, ostaje utisak da su prognane sa scene kao opasne i za ljudski rod štetne nadriljekarke. U području na koje je orijentisan ovaj rad, seoskih babica više nema, a malo gdje ih još uopšte ima i u okolnim krajevima. Nestankom babica nestaje i svaki pomen o njima, naročito ako se njihova uloga ne ističe ili se predstavlja u negativnom svijetlu. To je, u prvom redu, velika nepravda, a zatim i šteta, jer bez toga ne možemo imati potpunu sliku naše prošlosti, pogotovo u pogledu zdravstvene kulture. Ne zaboravimo da je ishodište kulture, pa i zdravstvene, u mistici i mitologiji.

Darinka Kostić rod. Petković (14. X 1876 – 8. III 1953), poslednja popadija babica

Nažalost, već je kasno za spas od zaborava mnogih seoskih babica, ali je još moguće nešto reći o posljednjim babicama u Krtolima, pa barem to da spasimo od iščezavanja u ponorima zaborava. Sem imena i nekih biografskih podataka, sve što se odnosi na postupke posljednjih seoskih babica, odnosi se i na njihove prethodnice.

Krtoli su podijeljeni, ne administrativno već geografski i praktično, na tzv. "gornja" i "donja" sela. U gornjim selima (Đuraševići, Bogišići i njihovi zaseoci) posljednje poznate babice su bile žene glavara, a ne popadije, jer ta sela nisu imala

zasebne parohije pa ni isključivo svog popa. Nekim slučajem, od davnina su i gornja sela opsluživali sveštenici iz donjih sela. Posljednja seoska babica iz Đuraševića, bila je Mare, rođena Šotković, udata za Đura Jokova Klakora. To je bila babica "srećne ruke" - epitet kojeg su dobijale babice kojima se slučajno dečavalo da obabe znatno više muške nego ženske djece.

Posljednja seoska babica iz Bogišića bila je Kate, rođena Franović, udata za Pera Androvića. Ona je smatrana babicom "tališne ruke", jer se slučajno dešavalo da oni, koje je ona obabila, kao odrasli budu izloženi pogibijama u ratovima i van njih, a da ih ni puščano zrno, ni sječivo hladnog oružja nije htjelo usmrtiti, mada su bili ranjavani. Bio je čak i slučaj jedne žene, u koju je pucao ljubomorni muž sa bliskog odstojanja, a prošla je po život bezopasnim povredama. Čak je i brak nastavljen i nakon toga bio srećan. "Tališan" je isto što i "talisman" (ono što donosi moć za izbjegavanje nesreća).

Ma koliko seoske babice bile "srećne" ili "tališne" ruke, ako nisu bile popadije, to što nisu bile popadije bio im je minus. Popadija u ulozi babice je imala i tu prednost što su seoski vijernici, a to su nekada bili svi stanovnici, uz popovu suprugu računali i na "Božju pomoć". Popadiji su i neki vjerski nazori nalagali ono o čemu druge babice nisu morale naročito voditi računa. Na primjer, popadija u ulozi babice nikada nije savjetovala abortus, nikada ni u običnom razgovoru nije pozivala (pominjala) đavola, a ako je potrebno, uvijek se moglo računati da će priskočiti i pop: da prekadi kuću, da istjera đavola ako se na nelki način uvukao u kuću ili nečije tijelo, da se pomoli za spas porodilje i novorođenčeta itd.

Obično su neke porodice tradicijski, kroz niz pokoljenja, održavale istu profesiju, pa je bilo vremena da se stekne povjerenje, ali i da se nekom greškom izgubi. U Krtolima je bilo karakteristično bratstvo Kostića, koje je dalo 13 sveštenika i 3 monahinje. Koliko se pamti, sve popadije iz tog bratstva su bile seoske babice, a obuka je prenošena sa svekrve na nevjestu. Vjerovalo se da je tako prenošena i neka porodična tajna "zanata" koja je uslovljavala da pri porođajima bude niski procenat smrtnosti.

Posljednji (13-ti) sveštenik iz kuće Kostića bio je prota Marko Lazov Kostić (1867-1932.), a posljednja, ne samo popadija iz te kuće, nego i posljednja popadija u ulozi babice na Luštičkom poluostrvu (pa i znatno šire), bila je žena prote Marka, Darinka, rođena Petković. Već i zbog toga što je bila posljednja babica-popadija, zaslužuje da se o njoj nešto više kaže, a pogotovo uz saznanje da je u ulozi babice bila punih 50 godina i da je za to vrijeme prihvatila oko 200 novorođenčadi.

Darinka je rođena "zvanično" 14.X 1876. god. jer je tog dana upisana u knjigu rođenih u Đenovićima. Stvarno je rođena tri dana ranije na brodu pred Istambulom, što nije prijavljeno vlastima da joj ne bi bilo rodno mjesto u Turskoj. Njen otac Savo Petković² bio je poznati pomorski kapetan duge plovidbe. Plovio je zajedno sa ženom Milkom, sa kojom je imao 9 djece, od kojih su se, pored Darinke, na brodu rodila još njena 2 mlada brata. Kao najstarija kćer, Darinka je još kao dijete pomagala majci oko mnogobrojne braće i sestara, i na brodu plovila do svoje sedme godine. Obilazeći svijet i podnoseći sve tegobe pomoračkog života od najmladih dana, Darinka je imala što naučiti, pa je vladala i sa 4 strana jezika.

Darinka se udala veoma mlada, u 15-toj godini i već tada je počela pomagati u bavljenju svojoj svekrvi popadiji Mariji (rod. Stegić), preposljednjoj seoskoj popadiji- babici. Darinka je imala sve uslove da se brzo osposobi, tako da je samostalno počela babiti još prije svog punoljetstva, što je u ovim krajevima jedinstven, a sigurno rijedak slučaj i u svijetu. Tako se rano zainteresovala za medicinu, nabavljala i čitala sve što se odnosilo na porodiljstvo, odgoj i psihologiju djece, pa je pomagala djeci i u toku njihovog razvoja. Često su se i ljekari (mahom vojni, jer u Krtolima nije bilo drugih) sa njom konsultovali kad je trebalo djeci pomoći. Međutim, takvih je bilo malo među djecom koju je ona obabila, jer su to uglavnom bila zdrava i napredna djeca, pa je Darinka svrstana u one babice koje su smatrale da su "dobre ruke". Dakle, narod je babicama dijelio epitete "srećne ruke", "tališne ruke" i "dobre ruke". Da bi se jedan od tih epiteta stekao, trebalo je dugo iskustvo, u kojem su od uticaja bile razne okolnosti i slučajnosti, a ne samo zasluge babica.

Popadija Darinka je prihvatila toliko novorođenčadi da je u selima Krtola, čak i za odrasle koji su već imali svoju djecu, pa i za one koje ona nije obabila, jer su to prihvatili od većine, ona bila isključivo "baba nuna". Tako su je svi znali i od milja zvali.

Novembra 1943. popadija Darinka je doživjela tešku tragediju. Nedaleko od kuće, takoreći na njene oči, Njemci su joj objesili mladeg sina (od 2 koliko ih je imala), koji se od nje nije nikad odvajao. Prvi sin i 4 kćeri, svi stariji od obješenog Mirka, nježnog pjesnika, bili su rastureni po svijetu. Tako uciviljena živjela je još jednu deceniju, posvetivši se svim svojim bićem unučadima, i dalje pružajući pomoć i savjete seoskoj djeci i roditeljima, iako je sve ređe babila.

Slučaj je podesio da umre upravo na "Majčin dan", 8.III 1953. god. Ispraćena je kao što dolikuje njenom životnom djelu. Punu deceniju je na njen grob, kod crkve svetog Luke u Gošićima, narod stavljao svijeće cvijeće, makar to bile ciklame ili drugo šumsko cvijeće koje se moglo oko groblja ubrati. Ali, vrijeme je učinilo svoje, pa je i "baba nuna" počela padati u zaborav. Potpuni zaborav će spriječiti ovo nekoliko riječi o njoj i posljednjim popadijama u ulozi babica.

O IZVORIMA PODATAKA:

Podaci su crpljeni direktno iz izvora, od naroda, pri čemu najviše zahvaljujem Peru N. Klakoru, njegovoj majci Ivani i popadiji Jani Meštović za podatke iz tzv. "gornjih sela". Podatke za "donja sela", odnosno o popadiji Darinki, koristio sam iz porodične arhive prote Marka Kostića, uz sjećanja Darinkine nevjeste Nade, udove Mirka Kostića, a preporučujem slijedeće objavljene moje radove, signirane kroz prethodni tekst: ¹ K o s t i ć V., *Primorske legende*, "Univerzitetska riječ", Nikšić-Titograd, 1989, 24-26., 115-118. -² *Kapetan Savo Petković i njegov doprinos razvoju crnogorskog brodarstva*, Naučni skup "Sto godina crnogorskog pomorskog brodarstva" Bar, 23.IX 1985. Zbornik radova, Kotor, 1988, 227-240.

Vasko KOSTIĆ (Tivat)

*Scientific Society for Health Culture of Crna Gora, Titograd*VILLAGE MIDWIVES AND PRIESTS' WIVES AS MIDWIVES
IN THE BAY OF KOTOR (BOKA KOTORSKA)*Key words: History of medicine; Village midwives; Priests' wives in the role of midwives; The Bay of Kotor (Boka Kotorska), Montenegro (Crna Gora)*

For many centuries village midwives used to carry out of highly humane job of maintaining the human race. That was so before health facilities were established and educated midwives started to perform the job. Their role should not at all be underrated, not even in the history of medicine. That has, however, been the case in our villages where uneducated midwives have been classified as quacks.

In spite of that, in many villages of the Bay of Kotor, the memory of them has been kept warm and alive. While some very interesting things are still remembered, more sank into deep oblivion for ever.

Village midwives used to combine practical knowledge, national customs and witchcraft against spells and witehes. On the Luštica Peninsula there were at list ten rules for the latter which midwives obeyed. In those areas which were farther from towns and communications priests' wives used to do the job of midwives most frequently. As the priest was most respectable person in the village, his wife was also a person of high position and authority. In addition, priests' wives had to work on and maintain their personal and professional authority. That is why their general contribution to the welfare of mankind and to health education has be so valuable that we should sometimes remember them with respect.

(Rad je primljen u Uredništvu 8. XII 1989. god.)

Original scientific paper
UDC 931:61 / 616.31 / 497.1

Velimir VULIKIĆ (Domžale)

*Naučno društvo za istoriju zdravstvene kulture Slovenije, Ljubljana*OSNIVANJE I RAD SAVEZA STOMATOLOŠKIH DRUŠTAVA
JUGOSLAVIJE TE NJEGOVA SARADNJA
SA SVESLOVENSКИM SAVEZOM STOMATOLOŠKIH
DRUŠTAVA*

Ideja o osnivanju zajedničke organizacije jugoslovenskih zubnih lekara datira od 1926. god. kada su na svojim sastancima beogradski, zagrebački i ljubljanski zubni lekari počeli izražavati želju i potrebu za ujedinjenjem u zajedničku organizaciju, po uzoru svojih kolega lekara opšte prakse i tada još malobrojnih specijalista nekih grana medicine. Osnivanje organizacije su programirali u vremenu održavanja Kongresa jugoslovenskih lekara, septembra 1927. god. u Beogradu. U tu svrhu bio je izabran Organizacijski odbor u čijem sastavu su bili predstavnici tri tada postojeće organizacije iz Slovenije, Hrvatske i Srbije. Uprkos mnogim kasnije održanim pripremim sastancima, osnivanje organizacije se odužilo.¹

U zubnozdravstvenim društvima Slovenije i Hrvatske su se 1932. god. odlučili učinjati nešto više od samog dogovaranja. Njihovi predstavnici su se sastali i sastavili predlog Pravila budućeg Saveza stomatoloških društava Jugoslavije, te ga poslali novoustanovljenom Jugoslovenskom stomatološkom društvu u Beogradu na razmatranje i sa molbom da ga dostave Ministarstvu zdravlja na odobrenje.

Iste te 1932. god. bio je osnovan Savez stomatoloških društava Jugoslavije, koji se je konstituisao na svojem I kongresu 2. i 3. IX 1933. god. u Crikvenici u danima održavanja Kongresa jugoslovenskih lekara.

Na I kongresu je prisustvovalo 53 zubnih lekara: iz Srbije 22, iz Hrvatske 19, iz

*Saopšteno na Naučnom skupu "Značaj i uloga III sveslavenskog liječničkog kongresa održanog u Splitu 5-8.X 1930. godine" u Splitu 5.X 1990. godine.